

SZENT ISTVÁN ÖNÁLLÓSÁGA AZ EGYHÁZSZERVEZÉS MUNKÁJÁBAN

Szervezetünk élettevékenységét általában a lány testrészek, az agyvelő, a szív, a tüdő, a gyomor, a vér látják el. De az egészszet a kemény csontváz tartja fenn, nélküle összeomlana minden. Kedvesség, jóság teszi széppé az életet, de határozottság, akaraterő, jellem nélkül a szíves készség többet árt, mint használ. Elég az egyháztörténetből V. Szent Celesztin pápára, a magyar történelemből II. Ulászlóra hivatkozni. Szent István királyra azért tekintünk ma is tisztelettel, mert azon a polcon, ahova a gondviselés állította, azt amit igazságnak ismert föl, hatalommal tudta képviselni. Politikai téren elég e tekintetben csak arra hivatkozni, hogy megőrizte az ország függetlenségét minden kíséréssel, támadással szemben. Németország iránt eléggé lekötözöttnek érezhette magát, hiszen hithirdetőket kapott onnét, felesége bajor hercegleány volt és az első magyar törvénykönyv frank-bajor mintára készült. De amikor német fegyveres erő támadta meg a nyugati határokat, Szent István tétovázás nélkül szembeszállt vele és diadalmasan visszaverte azt.

Egyházipolitikai vonalon szeretnék erre a határozottságra részletesebben rámutatni.

A kereszténység már a korábbi évtizedekben is kapcsolatba került a magyarokkal. De Géza fejedelem csak politikából vállalta azt, lelke mindvégig megőrizte azt a kettősséget, ami határmegyén álló emberek gondolkodásmódjára jellemző. Az ő idejében a hithirdetők tevékenysége egyéni lehetőségek keretei között mozgott. Szent István viszont meggyőződéssel vallotta, hogy a kereszténység javára válik az országnak, ami pedig annak ellene van, ami akadályozza a keresztény hit kibontakozásának útját, az gyengíti a nemzetet is. Ezért intézményessé tette a hithirdetést, egyházmegyéket szervezett és a pogány felkeléseket késedelmeskedés nélkül megtörte. Két szempontot kell itt figyelembe vennünk, mert különösképpen ezek mutatják céltudatosságát és önállóságát.

1. Független tudott maradni a hithirdetők kiválasztásában. Gizellával és utána is jelentős számban jöttek német papok Magyarországra. Szent Adalbert, Radla, Querfurti Brunó a magdeburgi Szent Móric-kolostor missziós iskolájában nevelkedett. Szent Adalbert impulzív egyéniségének azonban sokkal jobban megfelelt az olasz temperamentum, mint a nehézkes német. Amikor mint prágai püspök Rómában járt, az Aventinus-hegyi bencés monostor olasz szerzeteseit annyira megkedvelte, hogy hazájába visszatérve többet magával vitt közülük s ezeket állította a brewnowi monostor élére. Ebből a monostorból jött később egy csoport hazánkba és megalapította Pannonhalmát. Amikor Szent Adalbert a lengyelek és poroszok között végzett térítő útján életét veszítette, már nálunk tartózkodott a fejedelem környezetében Adalbert udvari papja, Radla is. Feltűnő, hogy ez a magdeburgi nevelésű, józan, mondhatnám, hideg gondolkodású ember mennyire idegenkedett Adalbert szertelenül lázas tevékenységétől. Sem a prágai püspökség elhagyását, sem a vértanúság reményétől vezetett térítő útját nem tudta helyeselni. Sem Itáliába, sem a lengyelek és poroszok közé nem volt hajlandó egykori iskolatársát, majd püspökét követni. Már most a magyar fejlemények mit mutatnak? Az Adalbert-kör kiemelkedő tagjai, Anasztáz és Ascherik-Asztrik, előbb mint apátok, utóbb mint érsekek a térítés és egyházszer-

vezés egész művét irányították, a magdeburgi alapon álló Radla pedig minden egyéni kiválósága mellett is elszigetelődött, vezető állásba soha nem jutott. Ez a tény világosan mutatja, hogy Szent István szívéhez az Aventinuson nevelkedett szerzetesek állottak közelebb.¹

Karácsonyi János ugyan azt mondja: „Mivel Radla 1004-ben már nem volt szerzetes, de Magyarországon élt és tartózkodott, őt tartjuk az első győri püspöknek”.² Karácsonyi tekintélyére támaszkodva a győri sematizmusok és monografiák 1928-tól kezdve csakugyan Radlával nyitják meg a győri püspökök névsorát. Karácsonyi és követői azonban tévedésnek estek áldozatul. Querfurti Brunó, aki megírta Szent Adalbert életrajzát, 1003-ban járt először Magyarországon és a tiszántúli magyarok között hirdette az evangéliumot. 1007-ben újra eljött, de az egész eszten-dőt tétlenségben kellett elvesztegetnie, mert az ország keleti része állandóan a besenyők becsapásaitól szenvedett. Ekkor hosszabb időt töltött Radla társaságában, akitől sok becses adatot tudott meg Szent Adalbert ifjúságáról. Az átdolgozott Adalbert-életrajzban azután gyönyörű emléket állított magának Radlának is: kiemelte főképpen szerénységét, amellyel egész életén át sikerült legyőznie magában a nagyravágyást és dicsőséghajhászt. Meg is írja róla félreérthetetlenül, hogy egyszerű szerzetes volt: „ipse tamen iam erat monachus”. Így idézi Querfurti Brunó szavait minden kiadvány.³ E mondatot pedig csak úgy lehet érteni, hogy az a Radla, aki Adalbert udvarában egyházmegegyés világi pap volt, 1007 táján már kolostorban élt, szerzetes volt. Tehát Karácsonyi idézetébe becsúszott tévedésből a *nem* szócska (iam *non* erat monachus) s ebből keletkezett Radla győri püspökségének egész legendája. Mert más bizonyítékot sem Karácsonyi, sem követői nem említenek állításuk mellett.

Még inkább növelte az olasz befolyás súlyát Szent Gellért szerepe. Szinte csodálatos, hogy az a Szent István, akiben a kortársak és később a szájhagyomány alapján dolgozó életírója, a Nagyobb Legenda szerzője, majd Hartvik is Szent Ágoston kegyes, de komor királyeszményének megtestesülését látták,⁴ mennyire szívébe fogadta a temperamentumos velencei Gellértet. Rábízta fia nevelését, utána pedig kinevezte csanádi püspöknek. Az olasz Romuáld is elindult huszonnégy társával, akik közül a pápa kettőt missziós püspökké szentelt, hogy a magyarok megtérítésén munkálkodjék. Maga Romuáld betegsége miatt kénytelen volt ugyan néhány társával visszafordulni, de tizenötven eljutottak Magyarországra.⁵

Az olasz áramlat mellett jelentős tényező volt a francia is. A ránk maradt töredékes feljegyzések ugyan csak egy-két nevet őriztek meg számunkra, de ha Szent István a pécsi püspökség élére mindjárt első ízben a francia Bonipertet állította, lehetetlen, hogy társaival együtt előzőleg magyar földön erre érdemet ne szerzett volna. Szent Gellért se lett azonnal csanádi püspök, amikor hazánkba érkezett. Bonipert társa volt Hilduin kanonok, aki Szent Fulbert püspök tanítványa gyanánt a híres chartresi káptalani iskolában nevelkedett. Lehet, hogy Szent Odilo clunyi apát küldte hazánkba azt a Richárd nevű szerzetesét, aki utóbb püspök gyanánt tűnik fel. Talán ő is azon francia papok közé tartozott, akiknek biztatására I. András király a Pozsonyt ostromló III. Henrik támadása idején a hún királyt megállító Szent Ányos orleansi püspök pártfogásába ajánlotta magát s tiszteletére kolostoralapítást (Tihany) fogadott. Valószínűleg francia származású volt az a György is, akiből később kalocsai érsek lett s akit maga IX. Leó pápa választott követőül, hogy a császár és lázongó belga, francia alattvalói között, majd a császár és I. András magyar király között békeközvetítő legyen. Nem megvetendő adat az

sem, hogy Pannonhalmán francia (gallicanum) zsolttároskönyvet használnak e korban a szerzetesek. A többször ismétlődő nagy inség miatt az 1006. évtől kezdve újra meg újra jöttek hazánkba flandriai kivándorlók papjaikkal együtt.⁶

2. Még szembetűnőbb Szent István önállósága az egyházmegyék szervezésében. Az ifjú fejedelemnek Koppány felett aratott győzelme után a hithirdetők egyre szélesebb körben folytatták tevékenységüket, olyan eredménnyel, hogy immár szükségessé vált a magyar egyházszervezet kiépítése. A fejedelem ezen a téren sem késlekedett. Cselekvésre ösztönözte mélyen vallásos áhitata, de külső körülmények is erre sarkalták. Piligrim passauai püspök papjai már a 970-es években megjelentek Magyarországon, megkeresztelték a fejedelmi családot (ekkor kapta Vajk a passauai püspökség védőszentjének, Szent István első vértanújának a nevét) és az előkelő magyarok közül is sokat. Az örvendetes kezdet azonban vérmes reményeket ébresztett Piligrim szívében. Megérlelődött benne az a gondolat, hogy székhelyét érsekség rangjára emelteti s joghatósága alá vonja a leendő magyar püspökségeket. Mivel célja érdekében valótlán adatok felhasználásától sem riadt vissza, nagyratörő szándéka csúfosan megbukott. Saját érseke bizonyította rá Róma előtt, hogy nem jár egyenes úton. Ezzel a passauai papok magyarországi tevékenysége is elakadt. Szent István korában még bizonyára emlékeztek a magyarok Piligrim terveire. De az sem került el figyelmüket, hogy a megtérő lengyelek a hithirdető német papok közreműködése nyomán a magdeburgi érseknek, a csehek pedig hasonló alapon a regensburgi püspöknek egyházi főhatósága alá jutottak. A fejlődő magyar kereszténységet azonban Szent István megmentette ettől az alárendeltségtől. Koppány lázadásának megsemmisítése után, még fejedelemsége korában hozzáfogott az önálló magyar egyházszervezet létrehozásához.

A népvándorlás idején a katolikus egyház kormányzati egységét még nem irták körül olyan pontos törvények, mint a későbbi századokban. Az egyes országok saját politikai függetlenségük arányában többé-kevésbé maguk rendezkedtek be egyházi téren is. Arany Károly az avarok birodalmának meghódítására egyszerre küld katonákat és papokat, mert „quasi sacerdos”-nak érzi magát, kinek kötelessége az alattvalók lelki ügyeit is rendezni. A királyok püspökségeket alapítottak, püspököket, apátokat neveztek ki, zsinatokat hívtak össze, egyházi törvényeket adtak ki, kiváltságokat engedélyeztek — és mindezt nem visszaélés gyanánt, hanem uralkodói hatalmuk teljessége alapján. A jogszokássá vált évszázados gyakorlatot Róma is tudomásul vette, bár nem minden küzdelem nélkül, és helybenhagyta.⁷ A későbbi kedvezőtlen fejlemények ugyan arra ösztönözték a pápaságot, hogy egyházkormányzati téren megszüntesse a világi hatalom közvetlen intézkedéseit, de ez csak hosszas küzdelem, Szent VII. Gergely erőfeszítései után, s akkor is csak részben sikerült.

Szent István is olyan önálló hatalommal rakta le a magyar egyház alapjait, amilyen akkor a kortársak felfogása szerint minden keresztény uralkodót megilletett. Az ő életműve azonban, még polgári törvénykönyve is, a legegységesebb gondolkodásmódról tanúskodik. Méltán feltehetjük, hogy e tény II. Szilveszter pápa ajkára csalta az örömmel teljes felkiáltást: „Én csak apostoli vagyok, de ő valóban apostol!” Szent István a maga fejével gondolkodott, de nem volt önfejű. Szent Adalbert, Radla, Anasztáz, Asztrik és a többi hűséges tanácsadója volt a tervezetések közben. Valószínű, hogy már a koronát kérő küldöttség előtt is jártak megbízottai a pápánál, akik a fiatal fejedelem uralkodásának első

négy esztendeje alatt történt nagy szervező munkájáról jelentést tettek és a pápai udvart megnyugtatták Szent István gondolkodásmódjáról.

Az életéről szóló Nagyobb Legenda, a pécsi alapítólevél egyaránt utal arra, hogy az esztergomi érsekség és a püspökségek alapítása a pápa tudtával történt. Egészen bizonyos, hogy amikor Szent Adalbert a magyar fejedelmi udvarból tovább ment Rómába, beszámolt a pápának az itt tapasztalt eseményekről. Így bontakozik ki a későbbi legenda látomás-szerű ködéből az a valóság, hogy a pápa „angyal” útján tudomást szerzett Szent István egyházépítő buzgóságáról, még mielőtt a királyi koronát kérő követség színe elé érkezett. Asztrik sem órákig tartózkodott csak a pápai udvarban. Részletesen megtárgyalták a végzett munkát és a jövő feladatait. Ha valahol, akkor a pápai udvarban pontos adatokkal kellett alátámasztani Asztrik koronát kérő küldetését. S ez a királyi koronát kiérdemlő tevékenység nem merülhetett ki néhány templom, vagy kolostor alapításában, néhány pap ellátásában, hanem az egész országot át-fogó eseményekben kellett megnyilatkoznia. Ilyen cselekedet volt a püspökségek megalapítása, legalább is az első három-négyé (esztergomi érsekség, veszprémi, győri, pécsi püspökség), aminek bizonyítéka az is, hogy nem Asztrik apát, nem idegen ország főpapja, hanem az esztergomi érsek tette István fejére a koronát.

JEGYZETEK. 1 Csóka Lajos: Clunyi szellemű volt-e a magyar egyház a XI. században? *Regnum*. 1942—43. 141—176. — 2 Karácsonyi: Magyarország áttérése a nyugati kereszténységre. 1926. 32. o. — 3 Mon. Germ. Hist. SS. IV. 607; Gombos: *Catalogus Fontium* 2297. o.; Szent István-Emlékkönyv I. 313. 320; Pauler: *A magy. nemz. az Árpádok alatt*. 1899. I. 394. o. 83. jegyz. — 4 Nagyobb Legenda 15. f., Hartvik Legenda 21. f., Gombos 2592. o. — 5 Galla Ferenc: Szent István apostoli tevékenykedése és e téren ismertebb munkatársai. Szent István-Emlékkönyv I. 320—321. o. — 6 Galla I. h., Balogh Albin: Szent István egyházi kapcsolatai Cseh-, Német-, Franciaországgal és Belgiummal. Szent István-Emlk. I. 460—63. — 7 Váczy Péter: Magyarország kereszténysége a honfoglalás korában. Sz.I.E. I. 218.; Balanyi György: Szent István mint a magyar keresztény egyház megalapítója és szervezője. U. o. I. 336—337.

LÁTNI MÉG EGYSZER

*Fájó, forró és mérhetetlen
szomjúság lángolt fel szívemben:
látni még egyszer, mielőtt
a távolság elnyeli őt.*

*Igen, igen, látni még egyszer,
megcsókolni hosszan szememmel
s hagyni, hogy szépséggel tele
csókoljon vissza két szeme.*

*Tikkadt, szomjas, emésztő vágyban
izzottam, hogy még egyszer lássam
a kedves, hú vonásokat.
Am zökkent s indult a vonat.*

*Elmondhatatlanul szerettem,
frissesség volt ő korty-vizemben
s kenyerebben ő volt a só
s életemben a tiszta szó.*

*S most elvegyült az ismeretlen
állomáson a nagy tömegben
s én éreztem, hogy mosolya
nem árad rám többet soha.*

*Bennem vágy és szeretet zengett
s még kinéztem, hogy intessek,
de elsuhan a kedvező
perc, mint az aranyló mező*

*főlött az azúrszárnyú lepke.
Vad fájdalom nyilalt szívembe,
mint a tör, olyan élesen...
S nem láttam többet sohasem,*

*mert meghalt, mire visszatértem,
mint hársfák lombja őszi dërben
s mint tearózsa, ha jeges,
dermesztő eső permetez.*

Ölbey Irén